

Ю.Г. ПАХОМЕНКОВ

УДК 94 (477) "1917/1918"

ВІД «ВСЕРОСІЙСЬКОГО СЕЛЯНСЬКОГО СОЮЗУ» ДО «СЕЛЯНСЬКОЇ СПІЛКИ»: БОРОТЬБА ЗА ВПЛИВИ НА СЕЛЯНСТВО КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ В 1917 Р.

В статті на основі архівних матеріалів розглядається історія виникнення та діяльності масових селянських організацій Катеринославської губернії і у 1917 р.: відділень «Всеросійського Крестьянського союзу» та «Всеукраїнської Селянської спілки».

Ключові слова: Катеринославщина, Крестьянський союз, Селянська спілка.

В статье на основе архивных материалов рассматривается история возникновения и деятельности массовых крестьянских организаций Екатеринославской губернии в 1917 г.: отделения «Всероссийского Крестьянского союза» и «Всеукраинской Селянской спилки».

Ключевые слова: Екатеринославщина, Крестьянский союз, Селянская спилка.

In article on base archive material is considered history of the origin and activity mass peasant organization Ekaterinoslavskoy губернии in 1917: branches «All-russian Peasant alliance» and «Vseukrainskoy Selyanskoy spilky».

The Keywords: Ekaterinoslavschina, Peasant alliance, Selyanskaya spilka.

Однією з проблем, які постали в період революції 1917 р. було залучення в суспільно-політичні процеси найчисельнішої групи населення Росії – селянства. Використовуючи досвід 1905 р. російська інтелігенція вбачала вихід у створенні «Всеросійського Крестьянського союзу» (далі – ВКС). Проте селянство 1917 р. мало ряд відмінностей від попереднього етапу, спричинених модернізаційними процесами. Поширення капіталістичних відносин, пролетаризація значних селянських мас, зрештою Перша Світова війна вплинули на формування нового типу селянської культури, визначення його політичної політичної. Традиційно вважаючи селянство темним і забитим, інтелігенція схильна була ігнорувати внутрішні процеси селянської самоорганізації. До кола прихованих процесів належало, серед інших, ігнороване в першій половині 1917 р. національне

питання, поява якого в селянських наказах стала неприємним сюрпризом для російських соціалістів-революціонерів. Організація селянства мало свої об'єктивні труднощі. Селяни охоче вислуховували всіх агітаторів, ухвалювали пропонувані резолюції, часом взаємовиключні, залишаючись байдужим до питань далеких від повсякденного життя. Селянство йшло за тими, хто мав мужність звертатися до нього безпосередньо, але нікому не надавало переваги. Скептичне ставлення до перших спроб організації селянства, характерне для розчарованих сучасників, невинувдане [1; С. 77]. В сучасній українській історіографії виробилася більш поміркована позиція щодо політичних симпатій українського селянства в часи революції. Наявні, хоча і малочисельні, матеріали підтверджують висновки істориків про відсутність цілісної політичної програми українського селянства

в часи революції замість неї присутні комплекс мотиваций, викликаних суб'єктивними і не завжди раціональними мотивами [2; С. 250-254; 3; С. 287].

Організація та діяльність організацій ВКС та Селянської спілки на території Катеринославщини належить до кола проблем мало досліджених в історіографії. Радянські історики спрощено характеризували події 1917 р. як боротьбу за впливи на селянство між більшовиками та їх суперниками на ниві соціально-економічних перетворень. Історіографія новітнього часу більше уваги приділяє змінам соціокультурних елементів суспільного життя, розглядаючи політичні організації як невдалу зовнішню спробу насильницького втручання в герметичний простір ментальної структури. Дана стаття є спробою характеристики взаємодій двох найчисельніших організацій на території губернії. Основою статті є матеріали Державного архіву Дніпропетровської області (Ф. 831 – Катеринославский уездный комитет Всероссийского крестьянского союза, Ф. 630 – Кагошинское сельское управление) і місцевої преси за 1917 р.

Роль селянства впливала з його чисельності. Так, на Катеринославщині, на 1 січня 1914 р., проживали 3,43 млн. чоловік, з них 2,9 млн. (84,5%) – в повітах. Загальна кількість селян і козаків складала 87,4% від всього населення губернії. Особливістю регіону був порівняно великий відсоток виходів з общини. Катеринославщина займала перше місце серед всіх губерній Росії за виділенням індивідуальних господарств (хутори та відруби), кількість яких становила 65540 [4; С. 67-68, 84]. Вплив мобілізаційних процесів під час I Світової війни вплинули на кількість мешканців, не позначившись в цілому на відсотках населення. Данні за 1917 р. суперечливі та неповні, але відомо, що в п'яти повітах Придніпро'я (які стали центром в боротьбі за владу) проживало (без міст) 1603 тис. осіб (з них – 803,213 чоловіків та 800,649 жінок)

[5; арк. 1-1 зв.]. Віддаленість від міських центрів впливала на стан організації селянства. Типовою була жалоба селян, зафіксована в квітні 1917 р. у Покровській волості Олександрівського повіту: “Батюшка мовчить, вчителі мовчать, всі мовчать...” [6].

Організація Катеринославського відділення ВКС розпочинається з середини березня 1917 р. 14 березня у с. Солоне створений перший в губернії волосний комітет ВКС який очолив організатор Крестьянського Союзу у 1905 – 1906 рр. Єремія Яковлевич Строменко. 18 березня на зборах уповноважених волосних продовольчих комітетів в Катеринославі було обрано Тимчасовий комітет Катеринославського повітового ВКС. Головою обрано Є.Я. Строменко [7; 21 березня 1917. – № 25]. Формально ВКС був створений 25 березня, під час роботи кооперативного з'їзду у Катеринославі. За доповіддю С.Т. Цюритіна ухвалено негайно приступити до організації губернського комітету ВКС на Катеринославщині з наступними завданнями: 1) організація трудового селянства навколо підтримки нового устрою; 2) організована участь в житті губернії та 3) прийняття есерівського гасла «Земля і воля». До тимчасового губернського комітету обрані 19 чоловік, відомих земських та громадських діячів, активних учасників революційних подій в Катеринославі (Є.Я. Строменко, Ф.Ф. Сторубель, А.В. Новак, Ю.В. Ченикаєв, М.М. Попов, В.І. Осіпов та ін.). Вироблені норми представництва передбачали складну систему виборів на основі прямого представництва: до волосних комітетів входять по 2 особи від 100 дворів; в повітовий комітет – по 2 представники волості і до губернського комітету обираються по 1 від 10 членів повітового комітету [7; 28 березня 1917. – № 27]. Програма, підготовлена Тимчасовим губернським комітетом складалася з шести пунктів, обов'язкових для всіх його членів: проведення вільних виборів до Установчих зборів, створення республіки, широкої національної автономії (федерації),

демократизація суспільно-політичних процесів, підтримка вимог робітників та передача всіх земель в користування всього трудового народу без права покупки і продажу; тільки тим, хто буде її обробляти [7; 14 квітня 1917. – № 31]. Перегляд програми не допускався. Так, через відмову німців – колоністів Катеринославського повіту прийняти пункт 6, їх було виключено з союзу [8; арк. 31]. Загалом, як відзначалося на I Губернському з'їзді, завдання ВКС полягало у організації селянства (за прикладом робітників), протистоянню анархії та розв'язанню економічних проблем. Тож ВКС мала стати "професійно-політичною організацією трудового селянства" [9; 15, 16 червня 1917. – № 77, 78].

Інакше виглядали потреби селянства з точки зору української громади. В редакційній статті «Вісника т-ва "Просвіта" у Катеринославі» від 31 березня проблеми селян визначалися в наступному порядку: економічні, освітні та правові [10; 31 березня. – № 3.]. На першому етапі організації «Селянської спілки» її представники не розглядали ВКС як суперника. На селянському з'їзді Новомосковського повіту (26 квітня 1917 р.) питання про виділення окремої української організації взагалі не ставилося [11; С. 258-259]. Проте така "ідилія" не могла тривати вічно. Питання, хто буде говорити від імені селянства, стало конфліктним вже у квітні 1917 р. Цікаву деталь зберегли матеріали організації ВКС с. Катошихіно. Сільський приговор з затвердженням програми союзу мав певні зміни: пункт третій програми було розширено додаванням до слів "самоуправління" – "самого широкого" та "та самостійності нації (автономія)". Проте в процесі редагування невідомий коректор акуратно викреслив ці доповнення з тексту [12; арк. 1-3].

Альтернативний варіант організації селянства у вигляді «Рад селянських депутатів», запропанована харківськими представниками, на першому етапі була відхилена. Як зазначав Є.Я. Строменко

причина полягала в наступному: Ради – «організація є безпартійна, а з'їзд знайшов необхідним організацію селянства на конкретній політичній платформі» [13; С. 63]. Так, у зв'язку з організацією повітового комітету була ліквідована вже створена Рада селянських депутатів у Бахмуті. Повернення до ідеї Рад відбувається в липні 1917 р. 27 липня з'їзд ВКС Бахмутського повіту прийняв рішення про переведення всіх відділень союзу в Ради селянських депутатів [14; арк. 35]. 6 серпня аналогічне рішення прийняв селянський з'їзд Олександрівського повіту. В реаліях політичного життя революції, всі три терміни використовувалися одночасно, стосовно однієї й тієї ж організації. Утворювалися складні семантичні конструкції на кшталт: "Покровський волосний комітет Селянської спілки /Крестьянського Союзу просить Виконавчий Комітет Катеринославської Повітової ради селянських депутатів..." [14; арк. 82].

Інформація про чисельність організації ВКС Катеринославської губернії неповна. Відомо, що за перший місяць комітети союзу були закладені у 151 селі та у 27 волостях. У Катеринославському повіті створені 1 міська (Нікополь), 13 волосних та 30 селянських організацій, у Новомосковському – 7 волосних та 12 сільських, у Верхньодніпровському – відповідно 2 та 60, в Олександрівському – 2 та 5, у Павлоградському – 1 та 6, Маріупольському – 11 сільських, Бахмутському – 2 волосні та 4 сільські, Слов'яносердському – 4 сільські. Тимчасові повітові комітети створені в Бахмутському (17 квітня), Новомосковському (26 квітня), Олександрівському та Верхньодніпровському (30 квітня) повітах [15; 6 травня 1917. – № 51]. В серпні 1917 р. до ВКС губернії входили 500 волосних та сільських комітетів, (понад 70 тис. чоловік), що становило меншість сільського населення губернії [13; С. 76]. Отже, можна констатувати, що завдання об'єднання селянства в єдиній організації досягти не

вдалося. Так, на 12 серпня 1917 р. в Катеринославському повіті діяли 15 волосних та 90 сільських комітетів, які об'єднують 19 тис. селян [8; арк. 53]. На той же час в повіті було 35 волостей в яких налічувалося 370 860 чоловік [5; арк. 1]. Таким чином кількість членів ВКС становила 27% від загальної по губернії, але лише 5% від населення повіту.

Однією з причин, поряд з загальною «індиферентністю» селянства, став конфлікт між загальноросійською та українською складовими революції. «Національне питання», яке російські соціалісти ігнорували, отримало несподівану підтримку. Мотиви поведінки селян з цього питання не мали під собою економічного підґрунтя і базувалися переважно на емоційному відчутті образи на «міських панів». Така позиція не давала надійного підґрунтя для розбудови державних інститутів, але виявилася достатньою для подолання російськоцентричних позицій, свідченням чого стали результати виборів до Всеросійських та Українських Установчих зборів, на яких національний список отримав беззаперечну першість саме завдяки настроям сільського електорату.

Прихований конфлікт вийшов на поверхню під час Катеринославського повітового з'їзду ВКС 28–29 травня 1917 р. В архіві збереглися два варіанти протоколу засідання: рукописний та машинописний. В другому варіанті помітне бажання пом'якшити реакцію делегатів на важливе для селянства земельне питання. При редагуванні було зняте зауваження про «не надто відрядне» враження від програмової доповіді, яку виголосив С.С. Анісімов [8; арк. 2, 17]. На засідання з'їзду, де мав розглядатися державний устрій майбутньої Росії прибули представники Катеринославської Губерніальної Ради (далі – УГР), які відстоювали прийняття національно-територіальної автономії. Проти рішуче виступили російські соціалісти-революціонери. С.С. Анісімов заявив, що в інтересах трудових мас автономія не може

бути територіальною, а виключно культурною. В результаті було досягнуто певний компроміс. Більшістю голосів з'їзд ухвалив резолюцію Ради Крестьянських депутатів (Петроград) в редакції, що передбачала можливість повного національного самовизначення в федеративній республіці [8; арк. 27, 28, 29].

Не отримавши повного порозуміння на повітовому з'їзді, українці звернулися до сільських відділень. Несподівано жорстку резолюцію прийняв волосний ВКС Дівки, затверджену напередодні І Губернського з'їзду ВКС: «ми українці ніякого іншого ладу в Російській державі не визнаємо й нікому не будемо вірити окрім демократичної федерації Російської республіки... без території автономія є не більше як ляск по воді батагом, або ніщо... вимагаємо щоб це було виконано зараз же, а не через Установчі збори... Ми українці, заявляємо, що нам немає часу чекати доки нам хтось соблаговолить дати дозвіл на автономію... Терміну “Всеросійський Крестьянский Союз” не визнаємо, а просто говоримо: ми є “Всеукраїнська Селянська Спілка” і в змісті цього розуміння організуємося й працюємо» [13; С. 27].

Під час роботи самого з'їзду (11 – 16 червня) суперечки між українською та російською організаціями розкрилися в повній мірі. В програмі зборів місця національним проблемам, але приховати їх виявилось не в силах організаторів. Матеріали, вміщені в місцевій пресі, дають загальне уявлення про роботу з'їзду. Перший день роботи двох тисяч присутніх пройшов мирно. Головою з'їзду обрано голову Тимчасового Комітету ВКС Є.Я. Стромєнко. Спокійно вислухано промову представника УГР В.В. Благонадьожина. На пропозицію Ф.Ф. Сторубля делегати з'їзду почтили пам'ять Т.Г. Шевченка. Наприкінці засідання пролунав Гімн України [9; 13 червня 1917. – № 75]. Проте наступного дня бурхливі пристрасті охопили присутніх. Виступаючи від імені залізничників і робітників-українців Путіловського заводу

І.М. Труба закликав селянство боротися за волю та землю не забуваючи про державний устрій – автономію. У відповіді ес-ера С.С. Попова (Олександрівський повіт) пролунало застереження проти поділу на національності до завершення революції: «якщо кожна нація буде відмежовуватися, нічого добитися не можна». Під час виголошення доповіді про з'їзд селян у Києві частина присутніх заявила, що не бажає слухати доповідь українською. З інших місць лунало у відповідь: «Хто нам може заборонити говорити українською? Якщо це так, ми покинемо зал засідань». Перша хвиля вщухла доволі швидко і доповідь таки була вислухана. Проте І.М. Труба висловив зауваження: «Я говорив про територіальну автономію України – ви аплодували. Інший оратор заперечував проти автономії і ви також аплодували». У відповідь почулося: «Вірно. Не треба нам територіальної автономії... Ми підемо разом з усією Росією...». Шум заглушив все. Проїшло півгодини, перш ніж встановився відносний спокій. Проте тепер настрої повністю визначилися. Ораторам-українцям не давали говорити. Представники РСДРП(м), присутні на з'їзді, закидали українцям спробу провалити земельне питання. При появі на трибуні І.М. Труби здійнявся, як відмітив репортер «неймовірний гвалт». Зрештою головуючий припинив обговорення [9; 14 червня 1917. – № 76]. З членів обраного Губернського комітету ВКС виключили українських активістів. В новому вигляді постійний комітет складався з 9 членів: голова – Е.Я. Строменко; від Катеринославського повіту – Е. Дмитриченко; від Верхньо-Дніпровського – А.П. Даниленко; від Новомосковського – А. Пирогов; Павлоградського – П.К. Сургай; Олександрівського – П.Т. Кучинарєв; Бахмутського – П.Ф. Кириченко; Маріупольського – І.І. Дудник; Слов'яносербського – С. Кучеренко [9; 20 червня 1917. – № 81]. Але перемога російських соціалістів була тимчасовою. Вже 17 червня делегат від Сурсько-Михайлівської

волості М.В. Чукут доповідав селянам «про ті кривди, що зазнали ширі українці на Катеринославському Губернському «Крестьянському З'їзді», як не давали балакати тим, хто стояв за національно-територіальну автономію, як не пропускали в залю представника українських ес-ерів, що хотів вітати з'їзд від імені партії і таке інше». Більшість селян намірювалися порвати з ВКС, але на пропозицію М.В. Чукута та С.М. Атаманенка було вирішено на наступному сході обговорити можливість переходу до «Селянської спілки». 29 червня відповідне рішення про перехід було ухвалене [10; 30 липня. – № 19]. В серпні схожі постанови приймають волосні сходи Новомосковська та Солоного. 3 вересня загальне зібрання ВКС с. Іванівка (Олександрівський повіт) ухвалює перейти до Селянської спілки [9; 1 листопада 1917. – № 162].

Переломним для українців став з'їзд Катеринославського повітового ВКС 12 серпня 1917 р. Головою зборів 104 делегатів від 27 волостей обрано вчителя Чумаковської волості, члена Центральної Ради від Всеукраїнської Ради Селянських депутатів Д.Д. Бондаренко. Участь в обговоренні брали члени Центральної Ради Г.Х. Якименко та К.П. Величко. Активну позицію зайняв делегат Томаківської волості І.Є. Шабля. Засідання розпочалося з доповіді Є.Я. Строменко про роботу Всеросійського з'їзду селян (Москва). Як голова губернського комітету ВКС, Є.Я. Строменко доповів О. Керенському про визнання Катеринославщини територією України (відповідно до рішення земства). Відтак, обговорення політичних проблем стало головним для цього з'їзду. Збори ухвалили за основу взяти резолюцію Дієвської волості і в подальшому керуватися її положеннями. За згодою більшості, Центральна Рада була визнана за красний орган влади. ВКС Катеринославського повіту перейменовується у «Селянську спілку». З'їзд ухвалив резолюцію з протестом проти Інструкції Тимчасового уряду і вимогою включення Катеринославщини до складу

України. Окреме питання, винесене І.Є. Шаблею стосувалося участі сільських селянських спілок у створенні організації «Просвіти» [8; арк. 52-55].

Закріпити свою перемогу українці поспішили на II Губернському з'їзді, який відбувся у Катеринославі 13-15 серпня 1917 р. в присутності більш ніж 400 делегатів. Конфлікт інтересів мав своє продовження й тут. При виборах голови зборів (ним став член Центральної Ради від Катеринославщини Ф.Ф. Сторубель) частина делегатів залишила зал, повернувшись тільки на наступний день [9; 17 серпня 1917. – № 129]. Нарешті відбулося об'днення інтересів українських та російських соціалістів. Кореспондент «Народного життя» пояснював це тим, що російські соціалісти: «мабуть побачили, що селяне не такі стали, якими були два місяці назад, коли їх бувало водили за ніс не певні люди». Збори постановили приєднатися до Центральної Ради і перейменувати організацію ВКС Катеринославщини на Селянську спілку: «З'їзд лічить, що організаційний Комітет Всеросійського Селянського Союзу не являється виразником волі трудового селянства і веде до дезорганізації селянства... єдиним виразником волі трудового селянства на Україні являється Всеукраїнська Селянська Спілка з Всеукраїнською Радою Селянських депутатів і Всеросійський Совіт Селянських депутатів в Росії» [9; 19 серпня 1917. – № 131; 11; С. 651-652]. Враження від отриманої перемоги висловив І.Є. Шабля: «ждали до 13 серпня, а потім з'їхалися селяни-хлібороби зо всієї Катеринославщини і рішили, що це діло [автономію України] треба розжувати. Жували, признатися, довго і добре, а на прикінці винесли таку постанову: приєднатися до Української Центральної Ради і послати до Всеукраїнської Ради селян по два чоловіки від кожного повіту. І от тим самим з'їзд селян Катеринославської губернії признав себе за Українців.» [16].

Проте намітилася інша проблема – зароджується розкол в середині самої організації селянства. Так, голова організації

ВКС с. Черкаське Слов'яносербського повіту відмовився затвердити мандат кандидата від громади на Всеукраїнський з'їзд Селянської спілки у Києві. Виявилося, що керівництво Луганського осередку ВКС заявило, що організації Слов'яносербського, Бахмутського, Маріупольського та Павлоградського повітів «не брали участі в селянському з'їзді Катеринославщини і не голосували» [8; 14 вересня 1917. – № 150]. Лише 6 грудня селянський з'їзд Бахмутського повіту ухвалив приєднатися до Катеринославської Губернської Ради селянських депутатів та «Селянської спілки» [17].

Останні з'їзди «Селянської спілки» відбувалися в умовах наростання загальнодержавної кризи. Всі сподівання покладалися на Всеросійські Установчі Збори, які мали, як здавалося, розв'язати проблеми поточного життя. Чергове засідання «Селянської спілки» Катеринославського повіту 7 жовтня 1917 р. було присвячено питанням висунення кандидатів на виборах. Спеціальне питання присвячено організації «Вільного козацтва» на селі. Водночас було вирішене питання представництва від повіту у Центральній Раді. Більшість голосів зібрали І.Є. Шабля та М. Котенко [8; арк. 44, 45зв].

Затвердити український список на виборах до Всеросійських установчих зборів мав III Губернський з'їзд селян Катеринославщини. Збори призначалися на 1 жовтня, проте в цей день зібралися лише 129 чоловік, тож було вирішено перенести з'їзд на тиждень. 8-9 жовтня в Катеринославі в присутності 349 чоловік мав розглянути питання присвячені виборам до Установчих зборів, земельні, продовольчі проблеми. Особливо гостро стояло питання про створення виборчих блоків. Проблемою став блок з УСДРП, замість якого частина делегатів хотіла бачити російських есерів. На знак протесту делегація Маріупольського повіту залишила засідання. Нарешті, більшістю в 198 голосів проти 70 при 6, що утрималися було ухвалено резолюцію про

блок Селянської спілки, УПСР та УСДРП, з яких і укладся виборчий список №5 [11; С. 863-864].

Наступний з'їзд повітової Катеринославської Селянської спілки відбувся 24-25 листопада 1917 р. Зібрання мало обговорити результати виборів по повіту і з'ясувати нові реалії. Збори ухвалили подякувати Є.Я. Стромєнкові за проведення успішної агітаційної кампанії. Г. Якименко доповів про роботу сесії Центральної Ради і причини ухвалення III Універсалу. Особливе занепокоєння делегатів викликало повідомлення в пресі про наміри «Союзу земельних власників Півдня Росії створити «Штат Південної Росії». В резолюції з цього приводу зокрема зазначалося: «Повітовий з'їзд селянської спілки, стоячи на стороні Української Народної республіки, яку утворила українська організована демократія, заявляє, що не дозволить ніяким групам ні юристів, ні земельних власників до утворення на Землі Українській ні яких штатів, ні інших заходів». На з'їзді відбулася реорганізація повітової управи. Головою її обрано І.Є. Шаблю, заступником Л.Я. Євтушенку. До управи обрані В.А. Стромєнко, І.М. Труба, Г.О. Якименко, А.П. Запара та ін. [8; арк. 47-48].

Селянство не становило у 1917 р. єдиної сили, але мало потенційну небезпеку для будь-якого політичного режиму. Сила селянства, наочно доведена в революції була результатом слабкості центральної влади. Задовольнити бажання селянства було не під силу жодній організації, оскільки вимоги не існували як цілісна програма, а містилися в емоційних уявленнях «землі і волі». Політичні програми поширювалися серед селянства місцевою інтелігенцією, яка щиро вірила, що саме вона виражає волю селянства. Програма дій самих селян була досить проста. Своє вираження вона знайшла в словах делегата I Катеринославського повітового з'їзду Т.М. Ляшенка, який заявив, що купівля землі – злочин і всі, хто купували землю після 1905 р. – злочинці. Землю потрібно переділити

наново [8; арк. 5 зв.]. Як тільки зник організований апарат владного насильства, селянство перейшло до практичної реалізації своєї «програми»: ліквідації хуторів та відрубів, перерозподілу землі і часом – навіть майна уявних «злочинців». Вже 7 грудня 1917 р. губернський комісар Катеринославщини відзначав: волосні земельні комітети невірною трактують III Універсал та «забирають все майно, включно з домашньою птицею, молочних тварин, квартирну обстановку і навіть носильний одяг» [18; арк. 23-23 зв.]. 7 січня 1918 р. на засіданні скалічених воїнів Анастасєвської волості (Катеринославський повіт) ухвалено: «Оскільки приватна власність на землю скасована, вся земля ділиться по числу їдоків кожної родини» [19; арк. 22]. Якщо на 1917 р. кількість індивідуальних господарств по Катеринославському та Олександрівському округах становила відповідно 16% та 27%, то на початку 1920-х рр. їхня кількість скоротилася до 8% та 9% відповідно, при чому більшість пере поділів припадають на кінець 1917 – на початок 1918 рр. [20; С. 325]. Тож припустимо зробити висновки про поразку спроб організації ВКС та «Селянської спілки». Проте не можна відкинути й те, що ці організації вперше дали відчуття селянству свою потенційну силу, а відтак впливали на самоусвідомлення себе складовою частиною світу, значно більшого за село, волость чи навіть сільський «мир».

Бібліографічні посилання:

1. Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923 рр. Ч. I Доба Центральної Ради. – К.: Темпора, 2002. – 320 с.
2. Ковальова Н.А. До питання про мотивацію участі українського селянства в революційних подіях 1917 – 1921 рр.: соціально-економічний і психологічний аспект // Український селянин: Праці Науково-дослідного інституту селянства / Інститут історії України НАН України. – Черкаси, 2002. – Вип. 5. – С. 250-254.
3. Михайлюк О.В. Селянство України в перші десятиліття XX ст.: Соціокультурні процеси: монографія. – Дніпропетровськ: Вид-во «Інновація», 2007. – 456 с.
4. Катеринославський адрес-календарь. 1915 г. – Катеринослав: Изд. Губ. Типографии, 1915. – 541 с.
5. ЦДАВОУ. – Ф. 17. – Оп. 1. – Спр. 62.

6. Ямпольський А. Идите в деревню // Бюллетни Временного Исполнительного Комитета общественных и рабочих организаций. – 11 квітня 1917. – № 30.
7. Екатеринославская земская газета. Орган Екатеринославского губернского земства. – 1917 г.
8. ДАДО. – Ф. 831. – Оп. 1. – Спр. 5.
9. Народная жизнь / Народне життя. Орган Екатеринославского губернского земства. – 1917 – 1918 рр.
10. Вісник Т-ва «Просвіта» у Катеринославі. – 1917 р.
11. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року: Док. і матеріали / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К.: Вид-во О. Теліги, 2003. – 1024 с.
12. ДАДО. – Ф. 630. – Оп. 1. – Спр. 10.
13. Коган Эм. Из истории аграрного движения 1917 года на Екатеринославщине // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сб. статей и мат. – Днепропетровск, 1927. – 53–76.
14. ДАДО. – Ф. 831. – оп. 1 – спр. 2.
15. Бюллетни Губернского Исполнительного комитета общественных организаций. – 1917 г.
16. Шабля-Пушкарівський Ів. Автономія України. – Крестьянский Союз. – 23 серпня 1917 р. – № 31.
17. Народна воля. – 21 грудня 1917. – № 187.
18. ДАДО. – Ф. 630. – Оп. 1. – Спр. 17.
19. ДАДО. – Ф. 630. – Оп. 1. – Спр. 11.
20. Синявський А. Дніпрельстан і сільське господарство на території, що буде затоплено // Синявський А. Вибрані праці. – К.: Наук.думка, 1993. – С. 307 – 321.

СІЛ Д 1/2012 КОІ АГ ФАВГ ЕЕ ФЕВГІ АЕ

